

**КРЕДИТЛАШ СОҲАСИДА ҚОНУНЧИЛИККА РИОЯ ЭТИЛИШИ УСТИДАН ПРОКУРОР
НАЗОРАТИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

Ҳазратқулов Заҳриддин Собиржанович

Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш

Академияси мустақил изланувчиси

E-mail: mamajanovabror2001@gmail.com

**LEGAL BASIS OF PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER THE COMPLIANCE WITH LEGISLATION IN
THE FIELD OF CREDITATION****Аннотация:**

Мазкур мақолада кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилиши устидан прокурор назорати фаолиятининг ҳуқуқий, институционал ва амалий асослари комплекс таҳлил қилинади. Кредит муносабатлари молия-банк тизими барқарорлиги, тадбиркорлик муҳитини қўллаб-қувватлаш, аҳоли ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва давлатнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда муҳим ҳуқуқий-иқтисодий институт сифатида баҳоланади. Шу нуқтаи назардан, кредитлаш жараёнидаги қонун бузилишлари фақат банк ва қарз олувчи ўртасидаги хусусий-ҳуқуқий низо эмас, балки молиявий интизомга, банк тизимига ишончга, давлат иқтисодий манфаатларига ва жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигига таъсир кўрсатувчи тизимли ҳуқуқий ҳодиса сифатида ўрганилади. Мақолада прокурор назоратининг конституциявий асослари, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонун, банк-молия соҳасига оид қонунчилик ҳужжатлари, Марказий банкнинг тартибга солувчи қарорлари ва соҳавий ҳуқуқий механизмлар таҳлил қилинади. Шунингдек, истеъмол кредити, муаммоли кредитлар, банк сири, кредит маблағларидан мақсадсиз фойдаланиш, коррупциявий хавфлар, идоралараро ахборот алмашинуви ва рақамли прокурор назорати масалалари ёритилади. Тадқиқот якунида кредитлаш соҳасида прокурор назоратини такомиллаштириш, ягона рақамли мониторинг платформасини жорий этиш, банк сирига оид ҳуқуқий механизмларни аниқлаштириш ва молия-банк соҳасига ихтисослашган прокурорлар корпусини шакллантириш юзасидан илмий асосланган таклифлар илгари сурилади.

Калит сўзлар: кредитлаш соҳаси, прокурор назорати, қонунчиликка риоя этилиши, банк фаолияти, истеъмол кредити, муаммоли кредитлар, банк сири, коррупциявий хавфлар, Марказий банк, рақамли мониторинг, сунъий интеллект, рискка асосланган назорат, молиявий интизом, иқтисодий хавфсизлик.

Кредитлаш соҳаси бозор иқтисодиётининг энг муҳим молиявий-ҳуқуқий институтларидан бири сифатида иқтисодиётнинг реал секторини маблағ билан таъминлаш, тадбиркорлик субъектларини молиявий қўллаб-қувватлаш, аҳолининг истеъмол эҳтиёжларини қондириш ва инвестициявий фаолликни рағбатлантиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Шу маънода кредит муносабатларида қонунчиликка риоя этилиши масаласи фақат банк ва қарз олувчи ўртасидаги шартномавий интизом доирасида эмас, балки молиявий барқарорлик, иқтисодий хавфсизлик, фуқароларнинг мулкӣ ҳуқуқлари ва давлат манфаатларини таъминлаш нуқтаи назаридан ҳам баҳоланиши лозим.

Иқтисодий ва ҳуқуқий адабиётларда кредитнинг моҳияти турлича талқин қилинади. О.И. Лаврушин кредитни қийматнинг ссуда капитали шаклидаги ҳаракати сифатида тавсифлаган бўлса, Р.Голдсмит кредит тизимини молиявий активларни жамлаш ва уларни самарали жойлаштиришга хизмат қилувчи институционал тузилма сифатида изоҳлайди¹. Ушбу ёндашувлар кредит муносабатларининг иқтисодий мазмунини очиб берса-да, кредитлаш жараёнининг қонунийлиги, шартномавий адолати, қарз олувчи ҳуқуқларининг ҳимояси ва банк ресурсларидан мақсадли фойдаланиш масалалари алоҳида прокурор назорати объекти сифатида тадқиқ этилишини тақозо қилади.

Кредитлаш жараёнидаги ҳуқуқбузарликлар кўп ҳолларда ташқи жиҳатдан хусусий-ҳуқуқий низо сифатида кўринса-да, амалда уларнинг оқибати банк тизимига ишончининг пасайиши, муаммоли кредитлар улушининг ортиши, молиявий интизомнинг заифлашиши, коррупциявий хавфларнинг кучайиши ва давлат иқтисодий манфаатларига зарар етказилиши билан боғлиқ бўлади. Жаҳон банки маълумотларида банк тизимида муаммоли кредитлар улуши умумий кредит портфелининг 5 фоизидан ошиб кетиши молиявий инқироз хавфини кучайтириши таъкидланган².

Ўзбекистон амалиётида ҳам кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилишини таъминлаш масаласи алоҳида долзарблик касб этмоқда. 2025 йил 1 январь ҳолатига умумий кредит портфелининг 4,7 фоизи муаммоли кредитларга айланган, 2019–2024 йилларда кредит портфели 120 фоизга ўсган бўлса, муаммоли кредитлар 210 фоизга кўпайган. Шунингдек, 2023–2024 йилларда ўтказилган текширувларда 3,3 трлн. сўмлик кредит маблағлари талон-торож қилингани аниқланиб, 1 006 та жиноят иши қўзғатилган ва 822 нафар банк мансабдори жавобгарликка тортилган³. Мазкур рақамлар кредитлаш соҳасида прокурор назоратининг амалиётдаги заруратини яққол кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармонида молиявий барқарорликни таъминлаш, қонун устуворлигини мустаҳкамлаш ва давлат органлари фаолиятининг очиқлигини ошириш муҳим вазифалар қаторида белгиланган⁴. Демак, кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилиши устидан прокурор назоратини кучайтириш умумий ҳуқуқий ислохотлар, молиявий тизим барқарорлиги ва иқтисодий хавфсизликни таъминлаш сиёсати билан бевосита боғлиқ.

Мазкур мақоланинг мақсади кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилиши устидан прокурор назорати фаолиятининг ҳуқуқий асосларини комплекс таҳлил қилиш, ушбу соҳада прокурор назорати предмети ва чегараларини аниқлаш, амалиётдаги тизимли муаммоларни очиб бериш ҳамда мазкур фаолиятни такомиллаштиришга қаратилган илмий асосланган таклифларни ишлаб чиқишдан иборат.

Кредитлаш соҳасида прокурор назоратининг моҳиятини тўғри белгилаш учун, аввало, кредит муносабатларининг ҳуқуқий ва иқтисодий табиатини биргаликда таҳлил қилиш лозим. Кредит

¹ Лаврушин О.И. Кредит как стоимостная категория социалистического воспроизводства. — М.: Финансы и статистика, 1989. — С. 173; Goldsmith R.W. Financial Structure and Development. — New Haven: Yale University Press, 1969. — P. 34–38.

² World Bank. Global Financial Stability Report 2023. Non-Performing Loans: Global Trends and Policy Options. — Washington: World Bank, 2023. — P. 34–38. — URL: <https://www.worldbank.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.

³ Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг 2019–2024 йилларда кредит секторида қонунбузарликлар устидан назоратга оид жамланган ҳисоботи. — Тошкент, 2024.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. — 2022 йил 28 январь, ПФ–60-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5841063>

иқтисодий маънода вақтинча бўш турган молиявий ресурсларни қайтариш, муддатлилиқ ва тўловлилиқ шартлари асосида муомалага киритиш механизми бўлса, ҳуқуқий маънода у шартнома, мажбурият, гаров, кафиллик, банк сири, истеъмолчи ҳуқуқлари, молиявий интизом ва жавобгарлик институтлари билан узвий боғлиқ муносабатлар тизимидир⁵.

Кредитлаш соҳасидаги прокурор назорати банк ёки нобанк кредит ташкилотининг иқтисодий мақсадга мувофиқ қарорларини алмаштиришни аниқлатмайди. Прокурор кредит сиёсати, фоиз ставкалари, тижорат таваккалчилиги ёки банкнинг ички бизнес стратегиясига асоссиз аралашмаслиги лозим. Бироқ кредит ажратиш, кредит маблағларидан фойдаланиш, кредит таъминотини баҳолаш, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, давлат ресурслари ҳисобидан ажратилган маблағларнинг қонуний сарфланиши ва муаммоли кредитлар ҳаққоний акс эттирилиши каби жараёнларда қонунчилиқ талабларига риоя этилиши прокурор назорати предметиға киради.

Шу асосда кредитлаш соҳасида прокурор назоратини қўйидагича таърифлаш мумкин: кредитлаш соҳасида прокурор назорати – банклар, нобанк кредит ташкилотлари, қарз олувчилар, кафиллар, гаров берувчилар, баҳоловчилар, давлат органлари ва бошқа иштирокчилар томонидан кредит муносабатларига оид қонунчилиқ ҳужжатларига риоя этилишини текшириш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, фуқаролар, тадбиркорлик субъектлари, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, қонун бузилишларининг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга қаратилган махсус давлат-ҳуқуқий фаолиятдир.

Ушбу таърифда бир нечта муҳим белги мужассам. Биринчидан, прокурор назоратининг предмети банк фаолиятининг барча молиявий кўрсаткичлари эмас, балки қонунчилиққа риоя этилиши билан боғлиқ ҳолатлардир. Иккинчидан, прокурор назорати кредит муносабатларини хусусий манфаатлар доирасида эмас, балки қонунийлик, фуқаролар ҳуқуқлари ва давлат манфаатлари нуқтаи назаридан баҳолайди. Учунчидан, мазкур назорат содир этилган ҳуқуқбузарликка муносабат билдириш билан чекланмай, профилактик ва таҳлилий мазмунга ҳам эга бўлади. Тўртинчидан, прокурор назорати Марказий банкнинг пруденциал назоратини такрорламайди, балки уни қонун устуворлиги ва ҳуқуқий жавобгарлик нуқтаи назаридан тўлдиради.

Кредитлаш соҳасида прокурор назоратининг назарий-ҳуқуқий аҳамияти шундаки, у молиявий муносабатларда ҳуқуқий тартиб, шартномавий адолат, манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш, коррупциявий хавфларни бартараф этиш ва фуқароларнинг банк хизматларидан фойдаланишдаги ҳуқуқларини таъминлашга хизмат қилади. Биз таклиф этган истеъмол кредитига берилган муаллифлик таърифи ҳам ушбу ёндашувни тасдиқлайди: “истеъмол кредити – жисмоний шахсларга ишлаб чиқариш ва тижорат мақсадларидан ташқари шахсий, оилавий ва маиший эҳтиёжларни қондириш учун банклар ёки бошқа кредит ташкилотлари томонидан маълум муддатга фоиз тўлов шарти билан берилган қарз маблағларидан иборат ҳуқуқий-молиявий муносабатдир”⁶.

Кредитлаш соҳасида прокурор назоратининг ҳуқуқий асослари, аввало, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг янги таҳририда мустаҳкамланган қонун устуворлиги, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, мулк дахлсизлиги, тадбиркорлик эркинлиги ва давлат органларининг

⁵ Лаврушин О.И. Банковское дело. — М.: КноРус, 2014. — С. 18–21; Жуков Е.Ф. Деньги. Кредит. Банки. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — С. 184.

⁶ Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ–33-сон. — Қонунчилиқ маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687>

қонун асосида фаолият юрителишига оид нормалардан келиб чиқади⁷. Кредит муносабатлари мулкый ҳуқуқлар, шартнома эркинлиги, иқтисодий фаолият ва давлат томонидан ҳуқуқий ҳимоя кафолатлари билан боғлиқ бўлгани сабабли уларда қонунчиликка риоя этилишини таъминлаш конституциявий мазмунга эга.

Прокурор назоратининг бевосита ҳуқуқий асоси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонун ҳисобланади. Мазкур Қонуннинг 2-моддасида прокуратура органларининг асосий вазифалари сифатида қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш белгиланган⁸. Кредитлаш соҳаси ушбу вазифаларнинг барчаси билан бевосита боғлиқ, чунки ноқонуний кредит ажратиш, банк ходимларининг манфаатдорлик асосида ҳаракат қилиши, фуқаролардан яширин тўловлар ундирилиши ёки давлат ресурслари ҳисобидан ажратилган маблағларнинг мақсадсиз сарфланиши бир вақтнинг ўзида фуқаролар ҳуқуқлари, молиявий интизом ва давлат манфаатларига дахл қилади.

“Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 6-моддасида прокурор талабларининг мажбурийлиги белгилангани кредитлаш соҳасида прокурор назоратининг амалий таъсирчанлигини таъминлайди⁹. Ушбу қоидага мувофиқ, банклар, нобанк кредит ташкилотлари ва бошқа ваколатли тузилмалар прокурорнинг қонуний талабларига асосан зарур ҳужжатлар, маълумотлар ва тушунтиришларни тақдим этиши, аниқланган қонун бузилишларини кўриб чиқиши ва уларни бартараф этиш чораларини кўриши лозим. Бу ҳолат банк сири ёки тижорат сири институтини прокурор назоратидан мутлақ ҳимоя воситасига айлантиришга йўл қўймаслиги билан аҳамиятлидир.

Кредитлаш соҳасида прокурор назорати учун “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонун муҳим ҳуқуқий манба ҳисобланади. Унда банкларнинг ҳуқуқий мақоми, банк операциялари, кредит бериш фаолияти, банк назорати, мижозлар билан муносабатлар ва банк хизматлари кўрсатиш тартиби белгиланган¹⁰. Кредит операциялари банк фаолиятининг марказий йўналишларидан бири бўлгани учун улар қонунчилик, Марказий банк талаблари ва ички банк сиёсатлари асосида амалга оширилиши шарт.

“Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш фаолияти тўғрисида”ги Қонун микромолия ташкилотлари, ломбардлар ва ипотекани қайта молиялаштириш ташкилотларининг ҳуқуқий мақомини белгилайди¹¹. Бу ташкилотлар банк мақомига эга бўлмаса-да, айрим молиявий ва кредит операцияларини амалга ошириши сабабли улар фаолиятида ҳам қонунчиликка риоя этилиши прокурор назорати доирасида баҳоланиши мумкин.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун кредитлаш соҳасида манфаатлар тўқнашуви, хизмат мавқеидан фойдаланиш, ноқонуний устунлик бериш, кредит қўмитаси қарорларига ғайриқонуний таъсир кўрсатиш ва банк ходимлари билан қарз олувчилар

⁷ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. — 1992 йил 8 декабрь; янги таҳрири 2023 йил 30 апрель. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/6445145>

⁸ Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 2-модда. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/106197>

⁹ Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 6-модда. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/106197>

¹⁰ Ўзбекистон Республикасининг “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. — 2019 йил 5 ноябрь, ЎРҚ–580-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/4581969>

¹¹ Ўзбекистон Республикасининг “Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. — 2022 йил 20 апрель, ЎРҚ–765-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5972411>

Ўртасидаги ғайриқонуний келишувларни ҳуқуқий баҳолашда муҳим аҳамиятга эга¹². Айниқса, давлат дастурлари асосида ажратиладиган имтиёзли кредитлар, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш маблағлари ва ижтимоий аҳамиятга эга кредит линияларида коррупциявий хавфларни прокурор назорати орқали барвақт аниқлаш зарур.

Истеъмол кредитлаш соҳасида эса “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонун, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид қонунчилик ҳужжатлари ва Марказий банкнинг банк хизматлари истеъмолчилари билан муносабатларга доир талаблари алоҳида аҳамият касб этади¹³. Кредитнинг умумий қиймати, фоиз ставкалари, комиссиялар, пеня, мажбурий суғурта, муддатидан олдин тўлаш шартлари ва қарзни ундириш тартиби фуқарога тушунарли ва шаффоф шаклда етказилиши лозим.

Кредитлаш соҳасидаги қонун бузилишлари бир нечта ҳуқуқий қатламда намоён бўлади. Биринчи қатлам – шартномавий мажбуриятларнинг бузилиши. Бунда қарз олувчи кредит шартномасида белгиланган тўлов муддатларига риоя қилмаслиги, кредит маблағларини мақсадсиз сарфлаши, гаров предмети сақлаш ёки суғурталаш мажбуриятини бажармаслиги мумкин. Бундай ҳолатлар дастлаб фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни келтириб чиқаради. Бироқ кредит олишда қалбаки ҳужжатлардан фойдаланилгани, маблағларни қайтармаслик нияти аввалдан мавжуд бўлгани ёки кредит маблағлари ўзлаштирилгани аниқланса, масала жинорий-ҳуқуқий баҳолаш даражасига кўтарилади¹⁴.

Иккинчи қатлам – банк ички тартиб-таомилларининг бузилиши. Кредит ажратишда қарз олувчининг тўлов қобилияти етарлича ўрганилмаслиги, гаров қийматининг сунъий оширилиши, кредит қўмитаси қарори формал қабул қилиниши, хатарларни баҳолаш ҳужжатларининг расмиятчилик учун тўлдирилиши ёки ички аудит хулосалари инобатга олинмаслиги келгусида муаммоли кредитлар шаклланишига олиб келади. Прокурор назорати бундай ҳолатларда банк ходимларининг ҳаракати, ваколат доираси, қарор қабул қилиш тартиби ва қонунчилик талабларига риоя этилган-этилмаганини баҳолашга қаратилмоғи лозим.

Учинчи қатлам – коррупциявий хавфлар билан боғлиқ. Банк ходими, баҳоловчи, қарз олувчи, кафил ёки бошқа манфаатдор шахслар ўртасидаги ғайриқонуний келишув кредит маблағларининг ноқонуний тақсимланишига шароит яратади. Бунда хизмат мавқеидан фойдаланиш, қарз олувчига асоссиз устунлик бериш, гаров баҳосини сунъий ошириш, таъминотсиз ёки етарли таҳлилсиз кредит ажратиш, кредит қўмитаси қарорини манфаатдор шахслар фойдасига йўналтириш каби ҳолатлар алоҳида ҳуқуқий баҳоланиши лозим¹⁵.

Тўртинчи қатлам – истеъмол кредитлаш соҳасида фуқаролар ҳуқуқларининг бузилиши. Амалиётда фуқарога кредитнинг ҳақиқий қиймати тўлиқ тушунтирилмаслиги, яширин комиссиялар белгиланиши, мажбурий суғурта шартлари тикиштирилиши, қарзни ундиришда ноқонуний таъсир чоралари қўлланилиши ёки шахсий маълумотлар ҳимоя қилинмаслиги кузатилиши мумкин. Тадқиқот давомида истеъмол кредитлашда фуқаролар ҳуқуқлари

¹² Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ-419-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008>

¹³ Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ-33-сон. — 5–10-моддалар. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687>

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/111189>; Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. — 1994 йил 22 сентябрь. — 167, 168, 184, 243-моддалар. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/111453>

¹⁵ Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ-419-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008>

бузилишининг бешта асосий тури аниқлангани ва прокурор назоратидаги тизимли муаммолар шакллантирилгани қайд этилган¹⁶.

Бешинчи қатлам – муаммоли кредитларни яшириш ёки уларни ҳисоботларда нотўғри акс эттириш. Муаммоли кредитлар банк активлари сифатини баҳолаш, эҳтимолий йўқотишлар учун захиралар шакллантириш, кредит портфели хатарини аниқлаш ва молиявий барқарорликни таъминлаш учун муҳим кўрсаткич ҳисобланади. Агар банк муаммоли кредитларни сунъий реструктуризация қилса, қайтмаслик хавфини яширса ёки ҳисоботларда ҳақиқий ҳолатни акс эттирмаса, бу омонатчилар, инвесторлар, давлат ва молиявий бозор учун хавфли ахборот асимметриясини келтириб чиқаради¹⁷.

Олтинчи қатлам – кредит операциялари орқали жиноий даромадларни легаллаштириш хавфи. Катта миқдордаги кредитларнинг қисқа муддатда турли ҳисобварақларга ўтказилиши, сохта шартномалар асосида пул оқимларининг қонуний кўрсатилиши, кредит мажбуриятларини сунъий операциялар орқали ёпиш ёки боғлиқ шахслар иштирокида молиявий айланмаларни шакллантириш AML/CFT талаблари нуқтаи назаридан алоҳида текширувни талаб қилади¹⁸.

Кредитлаш соҳасида прокурор назоратини амалга оширишда банк сири институти муҳим, айни пайтда мураккаб ҳуқуқий масалалардан бири ҳисобланади. Банк сири мижозларнинг молиявий маълумотларини асоссиз ошкор этишдан ҳимоя қилади, банк тизимига ишончни мустаҳкамлайди ва шахсий ҳамда тижорат манфаатларининг дахлсизлигини таъминлайди¹⁹.

Бироқ банк сири қонун бузилишларини яшириш ёки прокурор текширувига тўсқинлик қилиш воситасига айланмаслиги лозим. Прокурор назоратининг мақсади мижоз маълумотларини асоссиз ошкор қилиш эмас, балки қонунчиликка риоя этилишини текшириш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, фуқаролар, тадбиркорлик субъектлари ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишдан иборат. Шу сабабли банк сирига оид ҳуқуқий режим прокурорнинг қонуний сўрови, терговга қадар текширув, жиноят иши, фуқаролар мурожаати ёки давлат манфаатларига дахлдор ҳолатлар билан мутаносиблаштирилиши керак.

Амалиётда айрим банклар банк сирига ҳавола қилиб, прокурор сўровларига тўлиқ жавоб бермаслиги, кредит ҳужжатларини кечиктириб тақдим этиши ёки ички хулосаларни тақдим этишдан бош тортиши мумкин. Бу ҳолат текширувнинг тўлиқлигига, ҳуқуқий баҳонинг аниқлигига ва қонун бузилишларини ўз вақтида бартараф этишга салбий таъсир кўрсатади. Шу боис прокурор сўровига асосан тақдим этиладиган банк маълумотлари доираси, уларни тақдим этиш муддати, рад этиш асослари, махфийлик кафолатлари ва маълумотлардан фойдаланиш чегаралари қонунчилик даражасида аниқлаштирилиши мақсадга мувофиқ²⁰.

Кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилишини таъминлаш бир органнинг яқка фаолияти билан ҳал этиладиган масала эмас. Бу жараёнда Марказий банк, тижорат банклари, нобанк кредит ташкилотлари, солиқ органлари, молиявий мониторинг тузилмалари, ички ишлар органлари, судлар, мажбурий ижро органлари ва прокуратура ўзаро боғлиқ вазифаларни бажаради.

¹⁶ Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎПҚ–33-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687>

¹⁷ Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Тижорат банкларида активлар сифатини таснифлаш ва активлар бўйича эҳтимолий йўқотишларни қоплаш учун захиралар шакллантириш ҳамда улардан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2015 йил 13 июнь, 14/5-сон; Адлия вазирлигида 2015 йил 14 июлда 2696-сон билан рўйхатдан ўтказилган. — URL: <https://lex.uz/docs/2703053>

¹⁸ Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations. — Paris: FATF, 2012; updated 2023. — URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html>

¹⁹ Ўзбекистон Республикасининг “Банк сири тўғрисида”ги Қонуни. — 2003 йил 30 август, 530-II-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/41760>

²⁰ Ўзбекистон Республикасининг “Банк сири тўғрисида”ги Қонуни. — 2003 йил 30 август, 530-II-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/41760>

Прокуратуранинг ушбу соҳадаги роли икки йўналишда намоён бўлади. Биринчи йўналиш – назорат функцияси. Унда прокурор кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилиши, фуқаролар мурожаатлари, банк ходимларининг ҳаракатлари, кредит маблағларидан фойдаланиш, давлат ресурсларининг сарфи ва ҳуқуқбузарликка имкон берган шарт-шароитларни текширади. Иккинчи йўналиш – мувофиқлаштирувчи функция. Унда прокуратура турли органлар фаолиятини ягона ҳуқуқий мақсадга йўналтириш, ахборот алмашинувини ташкил этиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва амалий натижадорликни ошириш вазифасини бажаради²¹.

В.П. Рябцев мувофиқлаштиришни умумий мақсадга эришиш учун ягона тизим доирасида ҳаракат қилувчи субъектлар фаолиятини уйғунлаштириш жараёни сифатида тавсифлайди²². Ушбу ёндашув кредитлаш соҳасида прокурор назоратига татбиқ этилганда, прокуратуранинг вазифаси турли органлар фаолиятини алмаштириш эмас, балки улар ўртасидаги ҳуқуқий алоқадорликни кучайтириш, тарқоқ маълумотларни ягона таҳлил майдонига жамлаш ва қонун бузилишларига нисбатан комплекс таъсир чораларини таъминлашдан иборат экани кўринади. Ахборот алмашинувининг самарадорлиги кредитлаш соҳасида прокурор назорати натижадорлигини белгилайдиган асосий омиллардан биридир. Марказий банкда банк активлари сифати, муаммоли кредитлар, пруденциал кўрсаткичлар ва банк ички назоратига оид маълумотлар мавжуд бўлса, солиқ органларида қарз олувчининг реал айланмаси ва солиқ интизоми ҳақидаги маълумотлар сақланади. Молиявий мониторинг тузилмалари шубҳали операциялар ҳақида ахборотга эга бўлади. Прокуратура ушбу маълумотларни ҳуқуқий жиҳатдан боғловчи ва таҳлил қилувчи институционал марказ сифатида ҳаракат қилиши мумкин²³.

Кредитлаш соҳасида ҳуқуқбузарликларни анъанавий текширувлар орқали аниқлаш кўп ҳолларда кечиккан таъсир чорасига айланади. Қонун бузилиши содир этилгандан, кредит маблағлари сарфлангандан ёки муаммоли кредитлар шакллангандан кейин муносабат билдириш молиявий зарарни тўлиқ бартараф этиш имконини камайтиради. Шу сабабли прокурор назоратининг замонавий модели реактив ёндашувдан профилактик, таҳлилий ва рискка асосланган ёндашувга ўтиши зарур.

Тадқиқот натижасида прокуратура органлари ва Марказий банк ўртасида ягона рақамли мониторинг платформаси – “Прокурорлик мониторинг”ни жорий этиш, сунъий интеллект асосида кредит рискларини таҳлил қилиш ва блокчейн технологияларидан кредит операциялари мониторингида фойдаланишни таклиф этамиз. Бундай тизим кредит операциялари бўйича маълумотларни реал вақт режимида таҳлил қилиш, 60 кунлик кечиктириш юзага келганда автоматик огоҳлантириш, муаммоли кредитлар реестрини шакллантириш, бизнес-режалар ижросини кузатиш ва коррупциявий схемаларни маълумотлар кесимида аниқлаш имконини беради²⁴.

Сунъий интеллект воситалари кредит шартномаларини автоматик ҳуқуқий таҳлил қилиш, яширин комиссиялар ва ноқонуний шартларни аниқлаш, қарз олувчининг молиявий хатти-ҳаракатларини прогноз қилиш, сохта ҳужжатларни рақамли верификация қилиш ва боғлиқ

²¹ Винокуров А.Ю. Прокурорский надзор: учебник для вузов. — М.: Юрайт, 2019. — С. 87–92.

²² Рябцев В.П. Координационная деятельность органов прокуратуры. — М.: Юридическая литература, 2004. — С. 34–45.

²³ Гайбуллаев Ф. Прокурорлик фаолиятида мувофиқлаштириш. — Тошкент: ТДЮ, 2009. — Б. 56.

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. — 2020 йил 5 октябрь, ПФ-6079-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5030957>

шахслар иштирокидаги шубҳали операцияларни аниқлашда муҳим аҳамият касб этиши мумкин²⁵. Бироқ рақамли прокурор назоратини жорий этишда шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш, банк сири, ахборот хавфсизлиги, маълумотлардан фойдаланиш чегаралари ва электрон маълумотларни далил сифатида баҳолаш тартиби аниқ ҳуқуқий кафолатлар билан таъминланиши шарт.

Хорижий тажриба мазкур йўналишнинг амалий аҳамиятини тасдиқлайди. АҚШ, Германия, Жанубий Корея, Россия ва FATF тавсияларида молиявий ҳуқуқбузарликларни барвақт аниқлаш, шубҳали операцияларни мониторинг қилиш, рискка асосланган назоратни кучайтириш ва ихтисослашган молиявий таҳлил тузилмаларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилади²⁶.

Биринчидан, кредитлаш соҳасида прокурор назоратини амалга ошириш бўйича махсус услубий қўлланма ишлаб чиқиш зарур. Кредит муносабатлари фуқаролик ҳуқуқи, банк ҳуқуқи, молия ҳуқуқи, маъмурий ҳуқуқ ва жиноят ҳуқуқи кесишмасида жойлашгани сабабли прокурор текширувининг предмети, чегаралари ва ҳуқуқий баҳолаш мезонлари ягона методик асосга муҳтож. Бундай қўлланмада кредит ҳужжатларини ўрганиш, гаров баҳосини текшириш, банк сирига оид маълумотларни сўраш, истеъмолчи ҳуқуқларини баҳолаш, коррупциявий хавфларни аниқлаш ва жиноят аломатларини ажратиш тартиби белгиланиши лозим²⁷.

Иккинчидан, прокуратура ва Марказий банк ўртасида рақамли маълумот алмашиш механизмларини кучайтириш мақсадга мувофиқ. Амалда ахборот алмашинуви сўров-жавоб шаклида кечиши, маълумотларнинг бир неча кун ёки ҳафта давомида тақдим этилиши қонун бузилишларига тезкор муносабат билдириш имкониятини чеклайди. Ягона рақамли мониторинг платформаси кредитлар, реструктуризация қилинган қарзлар, давлат дастурлари доирасида ажратилган маблағлар ва муаммоли кредитлар бўйича автоматик риск индикаторларини шакллантириши мумкин²⁸.

Учинчидан, банк сирига оид қоидалар прокурор назорати эҳтиёжлари билан мутаносиблаштирилиши лозим. Банк сири мижоз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолати бўлиб қолиши шарт, бироқ у қонун бузилишларини яшириш воситасига айланмаслиги керак. Шу мақсадда прокурор сўрови асосида тақдим этиладиган маълумотлар доираси, муддати, рад этиш асослари, махфийлик кафолатлари ва маълумотлардан фойдаланиш чегаралари қонунчилик ҳужжатларида аниқ кўрсатилиши зарур.

Тўртинчидан, истеъмол кредитларида фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича прокурор текширувларининг ягона мезонлари белгиланиши керак. Бундай мезонларга кредитнинг ҳақиқий қиймати очиқ кўрсатилгани, фоиз ва комиссиялар тўлиқ тушунтирилгани, суғурта шартлари мажбурий тарзда тиқиштирилмагани, шахсий маълумотлар ҳимоя қилингани, қарз

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Кредит ва тўлов ташкилотлари, тўлов тизими операторлари томонидан жисмоний шахсларга масофадан молиявий хизматлар кўрсатишда ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизликни таъминлаш ҳамда фрод ҳолатларининг олдини олиш бўйича минимал талаблар тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2025 йил 23 декабрь, 35/14-сон; Адлия вазирлигида 2026 йил 21 январда 3759-сон билан рўйхатдан ўтказилган. — URL: <https://lex.uz/docs/-8007760>

²⁶ Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations. — Paris: FATF, 2012; updated 2023. — URL: <https://www.fatf-gafi.org>; Financial Services Commission of Korea. Non-performing Loan Management Framework. — Seoul: FSC, 2022. — P. 18–45.

²⁷ Пўлатов Б.Х. Ўзбекистон Республикасида прокурорлик назорати. — Тошкент: ТДЮ, 2007. — Б. 112; Капинус О.С., Кехлеров С.Г. Настольная книга прокурора. — М.: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2012. — С. 234–240.

²⁸ Пўлатов Б.Х. Ўзбекистон Республикасида прокурорлик назорати. — Тошкент: ТДЮ, 2007. — Б. 112; Капинус О.С., Кехлеров С.Г. Настольная книга прокурора. — М.: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2012. — С. 234–240.

ундиришда ноқонуний таъсир чоралари қўлланилмагани ва шартнома шартлари фуқаро учун тушунарли шаклда тақдим этилгани киритилиши мумкин²⁹.

Бешинчидан, муаммоли кредитларни эрта аниқлаш ва уларни яшириш ҳолатларига ҳуқуқий баҳо бериш механизмини такомиллаштириш лозим. Муаммоли кредитлар мезонини белгилашда 90 кунлик амалдаги меъёрни 60 кунга қисқартириш таклифи илгари сурилган ва бу таклиф Европа Иттифоқининг 2013/36/EU директиваси билан боғлиқ³⁰. Шунингдек, “Муаммоли кредитлар тўғрисида”ги махсус Қонун қабул қилиш, унда муаммоли кредит тушунчаси, реструктуризация, гаров реализацияси, мажбурий ундириш ва масъул шахслар жавобгарлигини белгилаш мақсадга мувофиқ.

Олтинчидан, банк кредит қўмиталари аъзолари ва масъул ходимларининг шахсий жавобгарлигини кучайтириш зарур. Кредит ажратиш қарори коллегия тарзда қабул қилинган масъул шахсларнинг индивидуал жавобгарлигини истисно этмаслиги лозим. Агар кредит қарори қонунчилик талабларини бузган ҳолда, манфаатлар тўқнашуви шароитида ёки етарли таҳлилсиз қабул қилинган бўлса, масъул ходимларнинг интизомий, моддий, маъмурий ёки жиноий жавобгарлиги масаласи аниқ мезонлар асосида кўриб чиқилиши керак.

Еттинчидан, кредитлаш соҳасида коррупциявий хавфларни баҳолаш индикаторлари жорий этилиши лозим. Бундай индикаторларга боғлиқ шахсларга такрорий кредит ажратиш, гаров баҳосининг бозор қийматидан асоссиз юқорилиги, кредит қўмитаси қарорларининг бир хил шахслар фойдасига қабул қилиниши, ҳужжатлар тўлиқ бўлмаган ҳолда маблағ ажратилиши ва қарз олувчининг реал даромадлари билан кредит миқдори ўртасида номутаносиблик мавжудлиги киритилиши мумкин³¹.

Саккизинчидан, прокуратура органларида молия-банк соҳасига ихтисослашган прокурорлар корпусини шакллантириш зарур. Кредитлаш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар молиявий ҳисобот, банк операциялари, риск-менежмент, AML/CFT талаблари, электрон тўловлар ва рақамли хавфсизликни тушунишни талаб қилади. Ихтисослашган прокурорлар корпуси текширувлар сифатини ошириш, жиноятларни квалификация қилишда хатоларни камайтириш ва идоралараро ҳамкорликни самарали ташкил этишга хизмат қилади³².

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, кредитлаш соҳасида қонунчиликка риоя этилиши устидан прокурор назорати молия-банк тизими барқарорлиги, фуқароларнинг мулкӣ ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, давлат иқтисодий манфаатларини муҳофаза этиш ва коррупциявий хавфларни камайтиришнинг муҳим ҳуқуқий кафолати сифатида шаклланмоқда. Ушбу назорат фақат содир этилган ҳуқуқбузарликка муносабат билдириш билан чекланмасдан, кредит муносабатларида ҳуқуқий интизомни мустаҳкамлаш, муаммоли кредитларнинг барвақт олдини олиш, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва давлат ресурсларидан қонуний фойдаланишни таъминлашга қаратилган комплекс фаолиятдир. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, мазкур соҳада прокурор назоратининг ҳуқуқий асослари Конституция, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонун, банк-молия соҳасига оид қонунчилик ҳужжатлари, коррупцияга қарши курашиш нормалари,

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. — 2020 йил 5 октябрь, ПФ–6079-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/5030957>

³⁰ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms // Official Journal of the European Union. — 2013. — L 176. — Article 178. — URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036>

³¹ Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ–419-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008>

³² Financial Services Commission of Korea. Non-performing Loan Management Framework. — Seoul: FSC, 2022. — P. 18–45; Рябцев В.П. Координационная деятельность органов прокуратуры. — М.: Юридическая литература, 2004. — С. 34–45.

истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш қоидалари ва Марказий банкнинг тартибга солувчи ҳужжатлари тизимида шаклланади. Бироқ ушбу асосларнинг амалий самарадорлиги ягона методик ёндашув, рақамли маълумот алмашиш, банк сирига оид аниқ ҳуқуқий тартиб, рискка асосланган мониторинг ва ихтисослашган прокурорлар фаолияти билан тўлдирилгандагина юқори бўлади.

Келгусида кредитлаш соҳасида прокурор назорати реактив моделдан профилактик, рақамли ва таҳлилий моделга ўтиши лозим. Бу орқали кредит маблағларининг қонуний айланиши, банк тизимида ишонч, фуқароларнинг мулкӣ ҳуқуқлари ва давлатнинг иқтисодий хавфсизлиги янада ишончли ҳимоя қилинади.

Иқтибослар:

1. Лаврушин О.И. Кредит как стоимостная категория социалистического воспроизводства. — М.: Финансы и статистика, 1989. — С. 173; Goldsmith R.W. Financial Structure and Development. — New Haven: Yale University Press, 1969. — P. 34–38.
2. World Bank. Global Financial Stability Report 2023. Non-Performing Loans: Global Trends and Policy Options. — Washington: World Bank, 2023. — P. 34–38. — URL: <https://www.worldbank.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
3. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг 2019–2024 йилларда кредит секторида қонунбузарликлар устидан назоратга оид жамланган ҳисоботи. — Тошкент, 2024.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. — 2022 йил 28 январь, ПФ–60-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5841063> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
5. Лаврушин О.И. Банковское дело. — М.: КноРус, 2014. — С. 18–21; Жуков Е.Ф. Деньги. Кредит. Банки. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — С. 184.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ–33-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687>
7. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. — 1992 йил 8 декабрь; янги таҳрири 2023 йил 30 апрель. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/6445145> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
8. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 2-модда. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/106197> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
9. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 6-модда. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/106197> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
10. Ўзбекистон Республикасининг “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. — 2019 йил 5 ноябрь, ЎРҚ–580-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/4581969> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
11. Ўзбекистон Республикасининг “Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. — 2022 йил 20 апрель, ЎРҚ–765-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5972411> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.

12. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ-419-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
13. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ-33-сон. — 5-10-моддалар. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Банк хизматлари истеъмолчилари билан ўзаро муносабатларни амалга оширишда тижорат банкларининг фаолиятига қўйиладиган минимал талаблар тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2018 йил 28 апрель, 16/18-сон; Адлия вазирлигида 2018 йил 2 июлда 3030-сон билан рўйхатдан ўтказилган. — URL: <https://lex.uz/docs/3804290> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
14. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/111189> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. — 1994 йил 22 сентябрь. — 167, 168, 184, 243-моддалар. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/111453> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
15. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ-419-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг банк ички назорати ва кредит рискларини бошқаришга оид қонунчилик ҳужжатлари.
16. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ-33-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Банк хизматлари истеъмолчилари билан ўзаро муносабатларни амалга оширишда тижорат банкларининг фаолиятига қўйиладиган минимал талаблар тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2018 йил 28 апрель, 16/18-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3804290> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
17. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Тижорат банкларида активлар сифатини таснифлаш ва активлар бўйича эҳтимолий йўқотишларни қоплаш учун захиралар шакллантириш ҳамда улардан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2015 йил 13 июнь, 14/5-сон; Адлия вазирлигида 2015 йил 14 июлда 2696-сон билан рўйхатдан ўтказилган. — URL: <https://lex.uz/docs/2703053> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
18. Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations. — Paris: FATF, 2012; updated 2023. — URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatfrecommendations.html> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
19. Ўзбекистон Республикасининг “Банк сири тўғрисида”ги Қонуни. — 2003 йил 30 август, 530-II-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/41760> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
20. Ўзбекистон Республикасининг “Банк сири тўғрисида”ги Қонуни. — 2003 йил 30 август, 530-II-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/41760> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон

- Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 6-модда. — URL: <https://lex.uz/docs/106197> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
21. Винокуров А.Ю. Прокурорский надзор: учебник для вузов. — М.: Юрайт, 2019. — С. 87–92.
22. Рябцев В.П. Координационная деятельность органов прокуратуры. — М.: Юридическая литература, 2004. — С. 34–45.
23. Гайбуллаев Ф. Прокурорлик фаолиятида мувофиқлаштириш. — Тошкент: ТДЮ, 2009. — Б. 56.
24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. — 2020 йил 5 октябрь, ПФ-6079-сон. — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — URL: <https://lex.uz/docs/5030957> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг масофавий молиявий хизматлар, ахборот хавфсизлиги ва фрод ҳолатларининг олдини олишга оид қарори. — 2025 йил 23 декабрь, 35/14-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/-8007760> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
25. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Кредит ва тўлов ташкилотлари, тўлов тизими операторлари томонидан жисмоний шахсларга масофадан молиявий хизматлар кўрсатишда ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизликни таъминлаш ҳамда фрод ҳолатларининг олдини олиш бўйича минимал талаблар тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2025 йил 23 декабрь, 35/14-сон; Адлия вазирлигида 2026 йил 21 январда 3759-сон билан рўйхатдан ўтказилган. — URL: <https://lex.uz/docs/-8007760> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
26. Financial Action Task Force. Digital Transformation of AML/CFT for Operational Agencies. — Paris: FATF, 2021. — URL: <https://www.fatf-gafi.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Financial Action Task Force. Opportunities and Challenges of New Technologies for AML/CFT. — Paris: FATF, 2021. — URL: <https://www.fatf-gafi.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
27. Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations. — Paris: FATF, 2012; updated 2023. — URL: <https://www.fatf-gafi.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Financial Services Commission of Korea. Non-performing Loan Management Framework. — Seoul: FSC, 2022. — P. 18–45.
28. Financial Services Commission of Korea. Non-performing Loan Management Framework. — Seoul: FSC, 2022. — P. 18–45; Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht. Annual Report 2022. — Bonn; Frankfurt am Main: BaFin, 2023. — URL: <https://www.bafin.de> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Financial Crimes Enforcement Network. FinCEN Fiscal Year 2022 in Review. — Washington, D.C.: U.S. Department of the Treasury, 2023. — URL: <https://www.fincen.gov> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
29. Пўлатов Б.Х. Ўзбекистон Республикасида прокурорлик назорати. — Тошкент: ТДЮ, 2007. — Б. 112; Капинус О.С., Кехлеров С.Г. Настольная книга прокурора. — М.: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2012. — С. 234–240.
30. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. — 2020 йил 5 октябрь, ПФ-6079-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/5030957> — Мурожаат қилинган сана:

- 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки расмий сайти. Банк статистикаси. — Электрон ресурс. — URL: <https://cbu.uz/uz/statistics/> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
31. Ўзбекистон Республикасининг “Банк сири тўғрисида”ги Қонуни. — 2003 йил 30 август, 530-II-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/41760> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. — 2001 йил 29 август, 257-II-сон. — 6-модда. — URL: <https://lex.uz/docs/106197> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
32. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмол кредити тўғрисида”ги Қонуни. — 2006 йил 6 май, ЎРҚ–33-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/1004687> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг “Банк хизматлари истеъмолчилари билан ўзаро муносабатларни амалга оширишда тижорат банкларининг фаолиятига қўйиладиган минимал талаблар тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. — 2018 йил 28 апрель, 16/18-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3804290> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
33. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms // Official Journal of the European Union. — 2013. — L 176. — Article 178. — URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
34. Ўзбекистон Республикасининг “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. — 2019 йил 5 ноябрь, ЎРҚ–580-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/4581969> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ–419-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
35. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. — 2017 йил 3 январь, ЎРҚ–419-сон. — URL: <https://lex.uz/docs/3088008> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026; Financial Action Task Force. Guidance for a Risk-Based Approach: The Banking Sector. — Paris: FATF, 2014. — URL: <https://www.fatf-gafi.org> — Мурожаат қилинган сана: 30.05.2026.
36. Financial Services Commission of Korea. Non-performing Loan Management Framework. — Seoul: FSC, 2022. — P. 18–45; Рябцев В.П. Координационная деятельность органов прокуратуры. — М.: Юридическая литература, 2004. — С. 34–45; Винокуров А.Ю. Прокурорский надзор: учебник для вузов. — М.: Юрайт, 2019. — С. 87–92.